

DIX

CARAVAGGIO

HET COMPLETE GESCHILDERDE WERK

Alessandro Guasti & Francesca Neri

INHOUD

1. Tussen Lombardije en Rome	5
2. In de gunst bij particuliere beschermers	43
3. De grote religieuze opdrachten	69
4. Rome: Caravaggio's invloedssfeer	99
5. Op de vlucht door Italië	131
6. Caravaggio. Geniaal en gekweld	179
Chronologisch overzicht	188
Beknopte bibliografie	191

Caravaggio
Het concert
- detail -

circa 1595, olieverf op doek, 92 x 118,5 cm

New York, Metropolitan Museum

TUSSEN LOMBARDIJE EN ROME

1.

Aan het begin van de zeventiende eeuw verscheen er op het Italiaanse en internationale toneel een figuur wiens vernieuwende visie op de schilderkunst zou leiden tot een radicale revolutie in artistieke stijl. Met Michelangelo Merisi, bekend als Caravaggio, kregen directe observatie en scrupuleus getrouwe weergave van de alledaagse werkelijkheid absolute prioriteit; de taal van het realisme inspireerde een nieuwe stroming in de toenmalige moderne schilderkunst en werd de visuele taal van Europa. Caravaggio had noch een school noch eigen leerlingen – anders dan andere kunstenaars van zijn tijd – maar weinig schilders hebben ooit zo’n wijdverspreide en diepgaande invloed gehad. Je zou denken dat het privéleven en de loopbaan van zo’n fascinerende, belangrijke figuur tot in de details is uitgespit door biografen, geschiedschrijvers en kunsthistorici. De karige en tegenstrijdige gegevens over zijn jonge jaren maken het echter uiterst moeilijk om iets stelligs te zeggen over de diverse fases van Caravaggio’s heftige, problematische leven.

Er werd bijvoorbeeld lang aangenomen dat Michelangelo Merisi geboren is op 28 september 1573 in Caravaggio, een stadje bij Treviglio in Lombardije, in de streek tussen Bergamo en Milaan. In de jaren zeventig van de twintigste eeuw leverde archiefonderzoek nieuwe informatie op over zijn geboorte en vroegste jeugd die dit weerlegde: Michelangelo, het eerste kind van Fermo di Bernardino Merisi bij Lucia Aratori, diens tweede vrouw, was in werkelijkheid geboren in Milaan, waarschijnlijk eind 1570 of begin 1571. Zijn ouders kwamen beiden uit Caravaggio en keerden er terug in 1577, misschien vluchtend voor de gruwelijke pestepidemie die de Lombardijse hoofdstad teisterde. Deze informatie komt uit twee belangrijke documenten. Het eerste, uit de Milanese parochie Santa Maria in Passerella en van 4 november 1572, is de doopakte van Giovanni Battista Merisi, Michelangelo’s jongere broer. Het tweede document, gedateerd 25 september 1589, legt de verkoop vast van een stuk grond van de familie Merisi. Volgens dit document was de

jonge Michelangelo Merisi achttien jaar oud; daarmee kunnen we zijn traditionele geboortedatum twee volle jaren terugschuiven. Omdat er vermeld wordt dat Fermo Merisi in 1572 in de parochie Santa Maria in Passarella woont, het jaar waarin zijn tweede kind werd gedoopt, kunnen we bovendien redelijkerwijs aannemen dat zijn zoon ook geboren is in het huis in Milaan, en niet in Caravaggio. De gangbare opvatting dat de kunstenaar op 28 september 1573 geboren is in Caravaggio berust op twee inscripties in een collectie uit 1610, *Inscriptiones et elogia*, die is samengesteld door de jurist Marzio Milesi, een vriend van hem. Deze epitafen vermelden Caravaggio's leeftijd toen hij stierf in jaren, maanden en dagen (VIX. ANN. XXXVI. MENS. IX. D. XX), en met deze cijfers werd als geboortemaand september 1573 berekend.

Het beroep van Caravaggio's vader is al even onzeker. Abt Giovanni Pietro Bellori beschrijft Fermo Merisi in zijn *Levens van de moderne schilders, beeldhouwers en bouwmeesters* (1672) als een eenvoudige metselaar; de passie van diens zoon voor de schilderkunst kwam voort uit zijn bezigheid 'lijm maken voor sommige frescoschilders'. De informatie die de arts en verzamelaar Giulio Mancini geeft in zijn *Considerazioni sulla pittura (Overwegingen over de schilderkunst)*, geschreven omstreeks 1620, lijkt waarschijnlijker. Mancini verklaart dat de kunstenaar 'het kind was van zeer aanzienlijke burgers' en dat Fermo 'rentmeester en architect' was van Muzio Sforza, markies van Caravaggio. Fermo moet nauwe banden gehad hebben met de markies, omdat Fermo hem als getuige vroeg bij zijn tweede huwelijk, dat vrijwel zeker plaatsvond in 1569. Binnen dit perspectief lijkt de familie Merisi tamelijk bemiddeld en behoorde ze waarschijnlijk tot de lagere plaatselijke adel. Steun voor de veronderstelling komt van een document uit 1589, dat vermeldt dat de Merisi's in Caravaggio grote stukken grond hadden in de wijken Canigio Nuovo en Porta Folceria. De jonge Michelangelo Merisi verkocht deze bezittingen met volmacht en toestemming van zijn moeder: toen Fermo Merisi in 1577 stierf, waarschijnlijk getroffen door de pest, kreeg Lucia Aratori de voogdij over hun vier kinderen, aldus een document van 18 februari 1578. Dit is de eerste vermelding van Michelangelo en zijn jongere broers en zuster: Giovanni Battista, die monnik zou worden, alsmede Pietro en Catarina. Pietro stierf waarschijnlijk op jonge leeftijd: zijn naam komt niet voor in andere bronnen.

De schaarse betrouwbare informatie over Caravaggio's jonge jaren toont slechts de vage contouren van een jeugd die al vroeg getekend werd door het pijnlijke verlies van familieleden en het heen en weer verhuizen tussen Milaan en het stadje Cara-

Caravaggio
Zieke Bacchus

circa 1593, olieverf op doek, 67 x 53 cm

Rome, Galleria Borghese

Caravaggio
Jongen met fruitmand

circa 1593, olieverf op doek, 70 x 67 cm

Rome, Galleria Borghese

guïteit van de natuur en toont ze tegelijkertijd hoe werkelijk elk stukje werkelijkheid een lading van diepere verwijzingen en symbolische betekenissen kan krijgen. In deze werken is een object tegelijk de weergave van zichzelf en van iets anders dan zichzelf. Dat wil zeggen, een metafoor voor een toegevoegd concept, gewoonlijk een stemming, die de kunstenaar overbrengt met een soms moeilijk grijpbare visuele code.

Baglione beschreef een van de schilderijen die Caravaggio maakte voor kardinaal Del Monte als een ‘concert van jongemannen, naar het leven getekend’, waarschijnlijk *Het concert* (New York, Metropolitan Museum of Art), Caravaggio’s eerste meer complexe maar wel harmonieuze compositie, waarschijnlijk van omstreeks 1595. Van de musicerende en zingende jongens is de tweede van rechts mogelijk weer een zelfportret. Het werk wordt gewoonlijk beschouwd als een invulling van het allegorische thema ‘muziek als overbrenger van menselijke passies’, in het bijzonder de liefde. Deze interpretatie werd bevestigd toen bij een 20ste-eeuwse restauratie bleek dat er op de schouders van de jongen links – gemodelleerd naar de compositie van *Jongen die een peer schilt* – een paar vleugels en een pijlkoker zaten, de attributen van Eros. Al plaatsten de aanwezigheid van Eros/Cupido en de vagelijk klassieke kleding het tafereel in een ideale wereld, Caravaggio bracht de compositie tot leven op een manier die doet denken aan de hoogstaande concerten uit de Venetiaanse traditie. Tegelijk zijn deze ‘jongemannen, naar het leven geportretteerd’ op zo’n directe, nonchalante manier, iets geheel nieuws.

Een ander schilderij dat een toespeling is op de symbolische relaties tussen muziek en liefde, is *De luitspeler* (Sint-Petersburg, Hermitage), dat Caravaggio eveneens voor kardinaal Del Monte maakte. De jongen, bij wie de penseelvoering van het hemd herinnert aan Savoldo’s weergave van plooiën, is bijna geheel omgeven door een indringende, ongrijpbare sfeer die contrasteert met de precieze weergave van details als het nadrukkelijk verkorte perspectief van de luit en haar rondingen, die worden uitgelicht met een zorgvuldig, bewust uitgevoerd spel van het licht. Onder anderen volgens Baglione was dit schilderij een van de werken die Caravaggio maakte voor zijn beschermheer; de schrijver prijst de voortreffelijke natuurlijke weergave van de details, waaronder de karaf en de luitspeler zelf, die ‘uiterst levensecht’ lijkt.

Jongen met een vaas rozen (Atlanta, High Museum of Art), vroeger toegeschreven aan Caravaggio, wordt tegenwoordig bijna unaniem als een kopie beschouwd; het origineel van Caravaggio stond in de zeventiende eeuw vermeld in de inventaris